

Sordid ja nende aretamine

1. Liigisisesed botaanilised üksused

- alamliik
- vorm
- **teisend** (varietas, variety)

2. *Sort* (kultivar, cultivar = cultivated variety)

- inimese loodud taimekasvatuslik üksus
- omab majanduslikke väärtusi
- omab pärilikult kinnistunud eristustunnuseid (on eristatav teistest sortidest)
- on **liigiseseid** ja **liikidevahelisi** sorte

3. *Sortide rühmad*

- Populatsioonisordid – risttolmlevatel, seemnetega paljundatavatel taimedel (paljudel köögiviljadel ja suvelilledel, ebaküdoonia sort 'Cido'). Populatsioonisordi piires on ebatüüpilisi taimi. Sordi säilitamiseks on vaja seemnepõldu. Seemnekasvatuse käigus prakeeritakse ebatüüpilised taimed. Nii toimub pidev sordi säilitusaretus.
- Liinsordid – isetolmlevatel, seemnetega paljundatavatel taimedel (hernel).
- **Kloonsordid** – paljundatakse vegetatiivselt (paljudel puuviljataimedel, kartulil). Sordi piires taimed ühtlaste tunnustega. **Vana sordi taastamiseks piisab ühest taimest või oksast.**

4. *Sordiaretus ehk selektsioon on uute sortide loomine*

- Valik (selektsioon) – põhiline aretusmeetod (positiivne või negatiivne, ühekordne või korduv)
- Valik tehakse taimede seast, kellel on kaks vanemat: ema (seemnekandja) ja isa (tolmuandja). Igas taimes kombineeruvad vanemate tunnused uuel viisil.

5. Populatsioonisordi (ka liinsordi) aretamine

Määratakse soovitud majanduslikud omadused, mille järgi tehakse korduv valik. Ebaküdoonia 'Cido' tunnused: maadja kasvulaadiga asteldeta hõredad taimed, viljad suured, varavalmivad.

- Emataime valik. Seeme võetakse vajalike tunnustega taimelt (soovitud, et läheduses poleks ebasobivate tunnustega taimi).
- Negatiivne valik seemikute seast (ebasobivate tunnustega taimed prakeeritakse).

6. Kloonsortide aretamine

Tehakse ühekordne positiivne valik. Valitud paljundatakse vegetatiivselt (kloonitakse) ja võrreldakse olemasolevate sortidega. Valikumaterjal saadakse loodusest (sageli üksikud juhuleiud) või luuakse inimese poolt.

- Juhuleiud, nagu pirnisort 'Metsanauding' või valik loodusest (taime kultuuristamise alguses, näiteks hariliku jõhvika sordid 'Nigula' ja 'Virussaare').
- Kombinatsioonaretus. Valik tehakse seemnest kasvanud taimede (seemikute) seast, kelle esivanemad võivad olla teada või mitte. 'Sügisdessertõun' = 'Antonovka' × 'Tartu Roosõun'; 'Koit' = 'Suislepp' × ?; 'Seiu' ? × ?. Samadest ristlusvanematest on saadud mitu sorti. Ristlusest 'Antonovka' × 'Åkerö' saadud seemikutest valiti 'Sidrunkollane Taliõun' ja 'Polli Kaunitar'.
- Mutatsioonaretus. Valik tehakse spontaansete mutantide (pungavariatsioonid ehk erimoksad) või indutseeritud mutantide (inimese poolt kiiritamisega või mürkainetega mõjutamisega esile kutsutud) seast.

Kirjandus:

- Puuviljad ja marjad Eestis – 2012, lk 14-20

JK 15.05.2017